

Adli Psikolojik Değerlendirmede Projektif Teknikler ve Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin Kullanımı Sorunsalına Bir Bakış: Geleneksel Derleme

A View to Problematic of the Usage the Projective Techniques and Rorschach Inkblot Test in Forensic Psychological Assessment: Traditional Review

^{ID} Sevinç KIRICI^a, ^{ID} Gülbahar BAŞTUĞ^b

^aAnkara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD, Ankara, TÜRKİYE

^bAnkara Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, İlk ve Acil Yardım Programı ABD, Ankara, TÜRKİYE

ÖZET Adli psikolojinin en önemli uygulama alanlarından biri adli psikolojik değerlendirmedir. Adli psikolojik değerlendirme yapan psikologlar, hangi testleri kullanacaklarını bilmek durumundadır, ayrıca belirli adli değerlendirmeye türleri için hangi testlerin uygun olduğunu bilmeleri de önemlidir. Adli değerlendirme araçları geniş bir kategori olup tanı, belirti ve klinik popülasyonlarla müdahale planlamasında kullanılmak üzere geliştirilmiş standart psikolojik testleri ifade etmektedir. Rotter Cümle Tamamlama Testi, Tematik Algı Testi ve Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi bu alanda en sık kullanılan projektif tekniklerdir. Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi, adli psikolojik değerlendirmede yaygın olarak kullanılan ve en sık talep edilen testlerden biridir. Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi kişiyi bütüncül bir biçimde ele alarak, ruhsal işleyişi değerlendiren ve olası patolojileri araştıran bir ölçme aracıdır. Fakat testin özellikle adli değerlendirmelerde kullanılması son 30 yıldır çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu derlemede, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin yurt dışındaki adli psikolojik değerlendirmede kullanımına yönelik 2000 yılından sonrası için alanyazın taraması yapılmış ve testin adli psikolojik değerlendirmedeki yeri, önemi, olumlu ve olumsuz yönleri ele alınmıştır. Bu bağlamda, öncelikle adli psikolojik değerlendirme ve bu değerlendirmede kullanılan çeşitli ölçme araçları hakkında çalışmalara yer verilmiştir. Daha sonra da projektif teknikler ve Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi ile adli alanlarda yapılan çalışmalar üzerine odaklanılmıştır. Son olarak da Türkiye'de Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin kullanım alanları üzerinde durulmuştur.

ABSTRACT One of the most important application areas of forensic psychology is forensic psychological evaluation. Forensic psychologists need to know which tests to use, and it is also important that they know which tests are appropriate for certain types of forensic psychological evaluation. Forensic assessment tools are a broad category and refer to standard psychological tests developed for use in diagnosis, symptom, and intervention planning with clinical populations. The Rotter Sentence Completion Test, Thematic Apperception Test and Rorschach Inkblot Test are projective techniques that are common in the field. Rorschach Inkblot Test is widely used and most frequently requested test in forensic psychological evaluation. The Rorschach Inkblot Test is a measurement tool that evaluates the mental functioning by taking the person a holistic approach and investigates possible pathologies. However, the use of the test, especially in forensic psychological evaluations, has been subjected to various criticisms for the last thirty years. In this review, the literature was reviewed after 2000 for the use of the Rorschach Inkblot Test in forensic psychological evaluation and it was aimed to critically display the position, importance, positive and negative aspects of the test in forensic psychological evaluation. In this context, firstly, various tools and studies on forensic psychological evaluation are included. Later, studies on forensic fields using projective techniques, especially the Rorschach Inkblot Test was focused. Finally, the usage areas of the Rorschach Inkblot Test in Turkey were discussed.

Anahtar Kelimeler: Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi; adli psikoloji; psikolojik testler

Keywords: Rorschach Inkblot Test; forensic psychology; psychological tests

Adli psikoloji, psikolojinin dünyada hızla büyüyen ve gelişen alt uzmanlık alanlarından birisidir. Genel anlamda hukuki alanlarda psikoloji bilgisinin uygulamaya geçilmesi olarak kabul edilmektedir.¹ Adli psikoloji; psikolojik araştırma,

kuram, uygulama, geleneksel ve özgül yöntemlerin (örneğin görüşme, psikolojik test, adli değerlendirme ve adli tıpla ilgili araçlar) hukuk sistemi içinde uygulanması olarak tanımlanmaktadır.²

Correspondence: Sevinç KIRICI

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD, Ankara, TÜRKİYE/TURKEY

E-mail: topraksevinc@hotmail.com



Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences.

Received: 12 Apr 2021

Received in revised form: 23 Jun 2021

Accepted: 24 Jun 2021

Available online: 06 Jul 2021

2619-9459 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

Adli psikolojinin en önemli uygulama alanlarından biri adli psikolojik değerlendirmedir. Bu değerlendirme, kişinin olası tanısı hakkında bilgi toplamakla kalmamakta, ceza alıp almama durumunu da belirlemektedir.³ Geleneksel uzman bilirkişiliği sağlayan psikiyatristler de dâhil olmak üzere ruh sağlığı uzmanları genellikle görüşlerini yalnızca bir davalı veya davacı ile yaptıkları görüşmelere ve yardımcı kaynaklara (diğer ilgili tarafların kayıtları ve görüşmelerine) dayandırır. Psikolojik testler ise psikologlara 3. bir bilgi kaynağı sağlar ve fikirlerini dayandıracakları bu 3 kaynaktan bilirkişi beyanları daha istikrarlı ve geçerli bir temele sahip olur.⁴ Bu yazının amacı, adli psikoloji uygulamalarında Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi başta olmak üzere projektif tekniklerin kullanımına yönelik alanyazındaki tartışmaların gözden geçirilmesidir.

Değerlendirme teknikleri ve yaklaşımı, psikoloğun insan davranışı ve psikopatoloji konusundaki bilgisine ve uzmanlığına dayansa da psikoloğun değerlendirdiği ve tarif ettiği şey aslında kanunla tanımlanmaktadır. Örneğin bir sanığın yargılanma yeterliliğinin değerlendirilmesi, davalının yasal işlemleri anlaması gibi durumlar var olan ruhsal bozukluktan veya ilişkili olabilecek diğer faktörlerden etkilenebileceği için zihinsel durumları değerlendirme teknikleri psikolog tarafından belirlenir.⁵ Örneğin Türk Ceza Kanunu'nun 32. maddesine göre akıl hastalığı ya da zayıflığı olması hâlinde ceza sorumluluğu etkilenmektedir.⁶ Ceza davalarında, sanığın zihinsel ve duygusal durumu cezai sorumluluk, suçlamaları anlama veya kendini savunmasını etkilemektedir. Benzer şekilde bir davacının zihinsel ve psikolojik durumu yaralanma, çekişmeli velayet, vasiyet ve vesayet dâhil olmak üzere çeşitli hukuk davalarında da sorun hâline gelebilir.⁵ Adli psikolojik değerlendirme yapan psikologların, belirli adli değerlendirme türleri için hangi testlerin uygun olduğunu bilmeleri önemlidir. Bu soruların yanıtı sadece uygulama kararlarına rehberlik etmekle kalmayıp, aynı zamanda duruşmada bilirkişinin yetkinliğinin kabul edilebilir olup olmadığına karar vermede önemli bir unsurdur.⁴ Genel olarak adli psikolojik test uygulaması, klinik pratikte gerekli olandan daha yüksek bir uygulama standardı gerektirir.⁷⁻⁹ Adli psikolojik değerlendirmelerde sorulan sorular, standart

klinik veya terapötik değerlendirmelerde sorulan sorulardan farklıdır. Ayrıca son 20 yılda yasal konularla doğrudan ilgili davranışları değerlendiren çok sayıda adli psikolojik değerlendirme aracı standartlaştırılmış ve yöntemler oluşturulmuştur.¹⁰ Bu adli psikolojik değerlendirme araçları genellikle yargıçlar ve avukatlar tarafından az bilinmektedir ve birçoğu yüksek düzeyde güvenilirlik ve geçerliğe sahip olmasına rağmen bu araçların bilirkişi uygulamalarında kabul görmesinde güçlük ortaya çıkmaktadır. Mahkemelerde geleneksel ölçme araçlarının ya da yeni geliştirilmiş olanların kanıt olarak kabul edilip edilmemesi gerektiğine dair bilgiler güncel çalışmalardan elde edilmektedir.⁴

Derlemenin bundan sonraki kısmında, kısaca adli psikolojik değerlendirme araçları hakkında bilgi verildikten sonra projektif teknikler ve Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin kullanımına yönelik tartışmalar ele alınacaktır.

ADLİ PSİKOLOJİK DEĞERLENDİRME ARAÇLARI

Adli psikolojik değerlendirme araçları geniş bir kategori olup tanı, belirti ve klinik popülasyonlarda müdahale planlamasında kullanılmak üzere geliştirilmiş standart psikolojik testleri ifade etmektedir.¹¹ Bu tür araçlar, geliştirildikleri ülkenin ulusal normlarına ve dış geçerliğine titizlikle dikkat edilerek oluşturulmuştur. Klinik araçlar, ruhsal bozukluk düzeyi ve işlevsellik hakkında değerli veriler sağlar. Klinikte kullanılan ölçme araçları ne kadar geçerli ve güvenilir ise elde edilen ölçümler de o kadar anlamlı ve doğrudur. Bununla birlikte bu tür bulguların belirli yasal standartlara uyurlanabilirliği kolay değildir.¹ Son yıllarda çeşitli adli/yasal gruplarda ya da ortamlarda çalışan ruh sağlığı uzmanları ile “psikolojik test kullanımı” üzerine anket çalışmaları yapılmıştır. Adli psikolojik değerlendirme; yaralanma, zihinsel yeterlilik, suçun yeniden işlenmesi riskinin değerlendirilmesi, velayet, psikopati, çocuk istismarı ve temaruz gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle bir alanda geçerli bulunan bir ölçme aracı başka bir alan için geçersiz olabilir. Ayrıca belirli bir amaç için kullanılan ölçme araçlarının sonuçları, testi uygulayan uzmanın profesyonel kimliğine veya duruma göre de

değişebilir.¹² Amerika Birleşik Devletleri hukukunda Miranda hakları olarak ifade edilen susma ya da konuşmama hakkı temel olarak “Hiçbir şüpheli veya sanık, konuşmaya veya kendini suç altına sokmaya zorlanamaz” ilkesinden ileri gelmektedir. Lally, suç sırasındaki ruhsal durum, gelecekteki şiddet riski, gelecekteki cinsel şiddet riski, mahkemeye çıkma yeterliliği, susma hakkı ve temaruz olmak üzere 6 adli alanı içeren bir anket çalışması yapmıştır.⁴ Bu alanda çalışan katılımcılardan bir dizi testi adli psikolojik değerlendirmede kullanımları açısından kabul edilebilir olup olmadığına dair derecelendirmeleri istenmiştir. Çalışmada, adli psikolojik değerlendirme yapan uzmanlar değerlendirme türleri arasında sadece Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri-2 [Minnesota Multiphasic Personality Inventory-2 (MMPI-2)] Wechsler Yetişkinler için Zeka Testi-III’ü [Wechsler Adult Intelligence Scale (WAIS-III)] eşit şekilde önemli olarak puanlamış, bunu daha az kabul edilebilir olarak gördükleri Kişilik Değerlendirme Anketi [Personal Assessment Inventory (PAI)] takip etmiştir. Geleneksel nöropsikolojik bataryalar olan Luria-Nebaska ve Halstead-Reitan bataryaları ve Stanford-Binet-Gözden Geçirilmiş Zekâ Testi suç sırasında ruhsal durum, mahkemeye çıkma yeterliliği ve susma hakkı değerlendirmelerinde kullanılan ve yararlı olarak görülen ölçme araçları olarak derecelendirilmiştir. Ek olarak, Halstead-Reitan bataryası temaruzu değerlendirmede kabul edilebilir olarak puanlanırken, Millon Çok Yönlü Klinik Envanteri-III gibi bazı objektif kişilik testlerinin adli psikolojik değerlendirmeler için uygun olmadığı gerekçesiyle daha az tercih edildiği sonucuna varılmıştır. Projektif teknikler araştırmaya katılanların çoğunluğu tarafından adli psikolojik değerlendirmeler için uygun görülmemiş, özellikle projektif çizimler katılımcıların %81-95’i tarafından kabul edilemez olarak değerlendirilmiştir. Tematik Algı Testi (TAT) ve cümle tamamlama testleri de katılımcıların çoğunluğu tarafından farklı değerlendirme türleri arasında kabul edilemez olarak bildirilirken; Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi diğer projektif teknikler kadar olumsuz olarak görülme de katılımcıların çoğunluğu tarafından (6 değerlendirme alanından 5’inde) adli psikolojik değerlendirmeler için uygun olmadığı yönünde puanlanmıştır.⁴

Archer ve ark.nın çalışmasında da adli psikolojik değerlendirmelerde MMPI-2 ve Wechsler ölçekleri (WAIS-R, WAIS-III, WAIS, Wechsler Bellek Ölçeği) dâhil olmak üzere geleneksel klinik değerlendirme araçlarının kullanımının yaygınlığından söz etmişlerdir.¹³ Ayrıca bu çalışma, PAI gibi nispeten yeni geliştirilmiş bir dizi değerlendirme ölçme aracının çok ölçekli envanterler arasında yaygın olarak kabul görmeye başladığını ve yine nispeten yeni olan Ebeveynlik Stres Anketi gibi ebeveyn öz bildirim ölçeklerinin çocuk değerlendirme alanında daha eski olanlarla birlikte kullanıldığını göstermiştir. Son olarak Archer ve ark.nın anket sonuçları, suçun yeniden işlenmesi riskinin değerlendirilmesi kategorisinde Geçmiş ve Klinik Risk-20 ve Şiddet Riski Değerlendirme Rehberi; cinsel suç işleme riskinin değerlendirilmesinde STATIC-99 ve zihinsel yeterlilik değerlendirmelerinde MacArthur Yeterlilik Değerlendirme Aracı-Cezai Karar Verme ve Zihinsel Engelli Sanıklar için Ceza Ehliyeti Değerlendirmesi gibi adli değerlendirme araçlarının daha yaygın bir biçimde kullanıldığını göstermektedir.¹³

Benzer şekilde Piotrowski, adli tıp uzmanları tarafından yapılan 4 çalışmayı incelemiş ve adli psikolojik değerlendirmede kullanılan MMPI-2 ve WAIS dışında kalan ölçme araçları arasında yüksek derecede değişkenlik olduğunu ve bazı testlerin yalnızca bir çalışmada yer aldığını bildirmiştir.¹² Piotrowski’nin verilerine göre adli psikolojide değerlendirme yapan uzmanın eğitimi, bireyin ne amaçla değerlendirilmeye gönderildiği gibi durumlar kullanılacak ölçme aracı seçiminde önemli rol oynamaktadır.

Görüldüğü gibi adli psikoloji alanı, psikolojinin diğer uygulama alanları ile kıyaslandığında oldukça çeşitlidir. Bu nedenle hangi ölçme aracının kullanılacağına ya da kabul edilebilirliğine adli psikolojik değerlendirmenin türüne göre karar verilmelidir.

ADLİ PSİKOLOJİ UYGULAMALARINDA PROJEKTİF TEKNİKLER VE RORSCHACH MÜREKKEP LEKELERİ TESTİ

Projektif tekniklerin temeli kişiliği organize etme ve yaşam alanını yapılandırma süreci olduğunu iddia eden dinamik kişilik anlayışına dayanır.¹⁴ İnsan işle-

yişinin çoğu kez çelişen ihtiyaçların, güdülerin ve çatışmaların uzlaşmasını içeren bir süreç olarak anlaşılması, gerçekliğin algılanması ve örgütlenmesi kişiliği etkilemektedir. Klasik anlayışta projeksiyon insanların kendilerinin kabul edemedikleri düşüncelerini, ihtiyaçlarını ve duygularını bir şekilde başkalarına yansıtan bir savunma mekanizması olarak kabul edilir.¹⁴ Projektif teknikler, ölçme aracında sunulan uyarının maskelenmesi yöntemini kullanır. Projektif değerlendirme yapılan kişiler teste verdikleri ifadelerinin psikolojik olarak ne anlama geldiğinin farkında olmazlar. Böylelikle kişi kendisi hakkında bilgi verirken inkâr, mantığa bürüne ve bastırma gibi çeşitli savunma mekanizmalarını devreye sokmadan kendini olduğu gibi ortaya koymaktadır. Projektif tekniklerin bir diğer özelliği kişiliğin bilinçaltında ve gizli olan yönlerine “eş zamanlı” erişim sağlamasıdır. Testi alan bireyler projektif tekniklerin yardımıyla dünyayı nasıl düzenlediklerini ve kendi öz bilgilerinin yansıtılabilir.¹⁴

Bir ölçme aracını seçerken tanıya yardımcı olması açısından olası alternatiflerden hangisinin en yararlı olacağı düşünülmelidir. Projektif tekniklerin sınıflandırılmasında çeşitli kategoriler kullanılır ve her biri yöntem seçimi açısından önemli bilgiler verir. Bir yöntem seçerken psikoloğun kendi yeteneklerini ve kapasitesini hesaba katması gerekse de psikolojik değerlendirmeye giren kişinin kaygı ve motivasyon seviyesi daha büyük önem taşımaktadır.¹⁴ Alanda yaygın olarak kullanılan 3 projektif teknik Rotter Cümle Tamamlama Testi, TAT ve Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’dir. Bu derlemede, adli psikolojik değerlendirmede projektif yöntemlerin kullanılması sorunsal tartışılırken Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi hakkındaki görgül alanyazına başvurulacaktır. Özellikle Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’nin kabul edilebilirliğine yönelik olumlu ve olumsuz çeşitli görüşler tartışılmaktadır ve Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’ni eleştirenler tarafından üzerinde durulan konuların diğer psikolojik ölçme araçları için de aynı şekilde uygulanabilir olacağı düşünülmektedir.¹⁵⁻¹⁹

Herman Rorschach tarafından 1911-1921 yılları arasında geliştirilmiş olan Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi mürekkep lekelerinden meydana gelen 10 karttan oluşmaktadır. Yedi-yetmiş yaş arası konuşa-

bilen herkese uygulanabilen Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’nde zaman sınırlaması yoktur. Her kart kendi içerisinde biçim, renk ve gölge içermektedir. Kartlar bir eksen etrafında oluşmakta ve simetrik bir şekil içermektedir. 1, 4, 5, 6 ve 7 no.lu kartlar siyah ve beyaz, 2 ve 3 no.lu kartlar siyah ve kırmızı renklere oluşmaktadır. Buna karşılık 8, 9 ve 10 no.lu kartlar renklidir.²⁰ Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi kişiyi bütüncül bir biçimde ele alarak, ruhsal işleyişi değerlendiren ve olası patolojileri araştıran bir ölçme aracıdır. Kişiliğin çok yönlü değerlendirilmesine imkân sağlayarak ruhsal gelişim düzeyi, psikolojik kaynakları, güçlü ve güçsüz yönleri hakkında klinisyenin bilgi sahibi olmasını kolaylaştırır.¹⁵ Ayrıca adli psikoloji pratiğinde de en yaygın kullanılan testlerden biridir.^{16,21,22} Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi önceleri öznal ve sahte bilim şeklinde birtakım eleştirilere maruz kalmış, daha sonra Rorschach Bütüncül Sistem (RBS) adıyla yeniden yapılandırılmıştır ve günümüzde daha çok algısal ve bilişsel bir problem çözme görevi olarak kabul edilmektedir.²³⁻²⁵ RBS adli psikolojik uygulamalarda, özellikle mahkeme tarafından yönlendirilen değerlendirmelerde yaygın olarak kullanılmaktadır.^{22,26} Bununla birlikte RBS’nin adli psikolojik değerlendirmelerde kullanılması da eleştirilmiştir, çünkü işin doğası gereği adli ortamlardaki psikolojik değerlendirme, geleneksel klinik değerlendirme ortamlarına göre daha yüksek doğruluk seviyesi ve standart gerektirmektedir.^{27,28} RBS’ye yönelik eleştiriler normlar, güvenilirlik ve geçerlik konusunda olmuştur.^{17,18} Ancak yapılan çalışmalarda, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’nin değerlendiriciler arası ve test-tekrar test güvenilirlik verilerinin oldukça iyi ve diğer psikolojik testlerle karşılaştırılabilir düzeyde olduğu gösterilmiştir.²⁹⁻³¹ Benzer şekilde, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’nin hem genel hem de özgül alanlarda geçerliğinin olduğu da bulunmuştur.^{32,33}

Psikometrik araçlar, belirli bir bağlam içinde ve makul bir şekilde ifade edilebilecek ve savunulabilecek bir amaç için seçilir ve kullanılırlar.³⁴ Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’nin yararlı olup olmadığına ilişkin karardan daha önemlisi hangi aracın kullanılacağına karar vermektir.³⁵ Bu bağlamda söz konusu diğer bir konu tanıya yardımcı bir araç olarak Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi’nin etkililiğidir.^{35,36}

Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi incelenen süreçlerin bir klinik sendrom veya eğilimle ilişkili olduğu ölçüde tanı hakkında bilgi vermektedir.¹⁶ Örneğin DSM-5 Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı'nda majör depresyon tanısı ölçütlerini karşılamak için öznel üzüntü, zayıf konsantrasyon veya intihar düşüncesi gibi davranışla ilgili en az 5 semptomun bulunması gerekir.³⁷ Oysa Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi semptomların veya davranışların sayısal varlığından çok standart bir uyarıcı setine nasıl tepki verdiğini gözleyerek ve uygun yorumlama stratejileri kullanarak bir bireyin kişiliği hakkında çıkarımlar yapmayı amaçlamaktadır.³⁸ Son olarak, aracın kendi doğasıyla ilgili bazı eleştiriler söz konusudur. "Zihnin röntgeni" veya "projektif bir test" olarak çeşitli şekillerde kullanılan adlandırmalar Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi değerlendirmesini fazlasıyla basitleştirmektedir. Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi, uygulayıcının sınırlı bir klinik ve kişiler arası bağlam içinde bir bireyin algılama, başa çıkma ve iletişim süreçlerini gözlemlediği, değerlendirdiği ve ölçtüğü bir problem çözme görevidir.³⁸

Yukarıda da bahsedildiği gibi hem klinik hem de adli psikolojik ortamlardaki olumlu statüsüne, güvenilirliğini ve geçerliğini doğrulayan önemli bir alanyazına rağmen Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi eleştirilmektedir. Weiner'e göre Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'ne yönelik eleştiriler büyük ölçüde tartışmalı olup klinik ve adli tıp uygulamalarına dayalı görgül çalışmalardaki yöntemsel hatalara dayanmaktadır.³⁹ Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi eğitimi almış psikologlar Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nden tanı, öz bildirim ve görüşmeden edilenlerin ötesinde bireyin algısı, düşünce yapısı, başa çıkma tarzı ve kişiler arası iletişim süreçleri gibi daha detaylı bilgiler elde etmektedir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi psikolojik, biyolojik, çevresel ve davranışsal alanlar arasındaki karmaşık etkileşimi tanımlamamıza yardımcı olur ve adli psikolojik değerlendirmelerde sıklıkla güvenilir bir ölçme aracıdır.¹⁶

Meloy, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi kullanımında bir puanlama sisteminin eğitimi ve kullanımının doğru puanlamanın, sonuçları doğrulamak için araştırma bilgisinin, uygun veri yorumunun, bulguları açıklarken psikolojik jargondan kaçınmanın ve

adli tıp için gerekli olan psikolojik testlerin ve ölçeklerin güvenliğini etik olarak koruma ihtiyacının önemini vurgulamıştır.²¹ Kâğıt-kalem testlerinin ya da doğru ve yanlış seçenekleri olan ölçeklerin aksine, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi uygulama ve puanlamada uzmanlaşmak için kapsamlı ve süpervizyonlu uygulama eğitimi gerektirmektedir.

McCann, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin mahkemede kabul edilebilirliğini hem yasal hem de mesleki standartları kullanarak analiz etmiş, 2 temel kabul edilmiş kaynağı olan uzman ifadesi ve psikometrik kanıt kullanarak ölçme aracını sistematik olarak değerlendirmiştir.¹⁹ Bu değerlendirme, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin kabul edilebilirliği için psikometrik kanıtların ve uzman ifadesinin profesyonel ve yasal standartları karşıladığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, Exner'in RBS'si için var olan geniş bir alanyazın temeline dayanmaktadır, çünkü bu uygulama ve puanlama yöntemi standartlaştırılmış, psikometrik özellikleri belgelenmiş ve son 20 yıldır Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi araştırmalarının ana konusu olmuştur. Yasal olarak kabul edilebilirlik, profesyonel topluluğun üyelerinin tatmin olacağı şekilde tüm bilimsel sorunların tamamen çözülmesini gerektirmemektedir. Adli psikolojik değerlendirmeler, genel olarak kabul edilen, test edilebilir, standartlaştırılmış, ilgili ve yardımcı olan metodolojiye dayanmalıdır. McCann'a göre tüm bu açılardan Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi adli psikolojik değerlendirmede kullanmak için uygun bir yöntemdir.

Weizmann-Henelius ve ark., RBS'nin adli ortamlarda kullanımını bir adli psikiyatri uzmanı ve 34 psikolog tarafından değerlendirilen 1 vaka ile incelemişler ve RBS'nin adli psikolojik değerlendirmelerde kullanımını destekleyen sonuçlara ulaşmışlardır.¹⁷ Bu çalışmanın bulguları ile Meyer ve ark. tarafından yapılan çalışmanın sonuçları uyumludur.⁴⁰ Psikologların RBS puanlarının yorumlanmasını inceleyen Meyer ve ark. RBS'nin yorumlayıcı güvenilirliği üzerine çalışma yapmışlardır.⁴⁰ Araştırmacılar 3-8 klinisyen tarafından yorumlanan 55 RBS protokolü ile 4 veri seti üzerinde çalışmışlar ve bulgular deneyimli klinisyenlerin Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi protokollerinden benzer sonuçlar çıkardıklarını göstermiştir. Weizmann-Henelius ve ark.'nın elde ettiği

sonuçlar RBS'nin stresi kontrol ve tolerans kapasitesi, dürtü ve duyguların kontrolü ile ilgili sınırlamaları belirlemek için iyi bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.¹⁷ Suçlunun davranışının sonuçlarına ilişkin görüşünün yetersiz ya da sınırlı olmadığı konusunda çalışmaya katılan psikologların psikiyatristle aynı fikirde oldukları saptanmıştır. Ayrıca psikiyatrist ile psikologların da çoğu suçlunun temaruz (simülasyon) yapmadığını gözlemlemiştir. Bu da RBS'nin temaruzun saptanmasında bilgi verdiğine dair önceki bulguları desteklemektedir.^{41,42}

Uzman ifadesinde Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin kullanımı ile ilgili olarak Weiner ve ark. 4.000'den fazla ceza, 3.000'den fazla gözaltı ve 858 kişisel yaralanma davasında ifade veren adli psikologlardan alınan 93 anket yanıtını incelemiştir.²⁶ Bu vakaların sadece 6'sında testin bütünlüğüne itiraz edildiğini ve sadece bir vakada psikoloğun ifadesinin kabul edilemez olduğuna dair karar verildiğini bildirmişlerdir.

Yukarıda sözü edilen makalelerin aksine, Lally tarafından yapılmış bir çalışma, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin adli psikologlar tarafından yaygın olarak kullanılmadığını öne sürmektedir.⁴ Katılımcıların çoğunluğu tarafından suç sırasındaki ruhsal durum, şiddet riski, cinsel şiddet riski, yargılanma yeterliliği, susma hakkı yeterliliği ve temaruz olmak üzere 6 uygulama alanından 5'inde Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi uygulanması kabul edilemez olarak derecelendirilmiştir.

Young ve ark. cinsel suçluların Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin depresyon veya psikoz indeksleri ile gösterilen psikolojik işlev bozukluğuna sahip olacağı hipotezi işe çalışmalarını yürütmüşlerdir.⁴³ Fakat cinsel suçlular depresyon, psikoz veya duygusal rahatsızlık gösterenlerden istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklı Rorschach tepkileri göstermemişlerdir. Wood ve ark. da psikopatları, psikopat olmayanlardan ayırt etmek için Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'ni kullanmışlar ve Rorschach puanları ve psikopati arasındaki ilişki açısından büyük ölçüde olumsuz sonuçlara ulaşmışlardır.⁴⁴ Çalışmaya göre Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi puanlarının, psikopatiyle olan ilişkisi zayıf görünmektedir. Genel olarak çalışmanın bulguları, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin adli ortamlarda psikopatları psikopat olmayanlardan ayırt etmede klinik olarak yararlı bir araç olduğu görüşüyle çelişmektedir.

Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'ne yönelik eleştiriler laboratuvarındaki güvenilirlik ve geçerliğin alandaki uygulayıcılar tarafından kullanılan "alan" güvenilirliği ve geçerliğinden farklı olduğu sonucunu göstermektedir. Bu yorumun ardından Weiner alan geçerliğinin bazı bilgiler eklediğini öne sürmektedir.²⁵ Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi, elde edilen puanlar ve oranlara ek olarak, ilk defa karşılaştığı yeni ve karmaşık uyaranlara yanıt veren bireylerin davranışının gözlenmesine de olanak tanımaktadır. Bu Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin kağıt-kalem testlerine göre avantajlı yanıtıdır, çünkü yüz yüze görüşme birçok adli psikolojik değerlendirme için gerekli olup davranışsal ve kişisel bilgilerle test bulgularını sentezlemeye imkân tanır.

Adli psikolojik değerlendirme yapan psikoloğun Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi değişkenlerini değerlendirmeye dâhil etmek için sistematik bir strateji geliştirmesi de önemlidir. Öncelikle mevcut hukuki sorunla ilgili bir Rorschach değişkeni olup olmadığı gözden geçirilmelidir. Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi tek başına, yeterlilik değerlendirmesinde olduğu gibi birinin ceza ehliyetinin olup olmadığı sorusuna doğrudan cevap veremez. Öte yandan, hukuki veya adli bir konunun doğrudan karşılığı olmasa da mahkemede bireyin ruh sağlığı söz konusu olduğunda Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi oldukça önemli veriler sunabilir. Örneğin Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi bir bireyin düşünme ve algı bozukluğunun altta yatan psikotik bir sürecin göstergesi olup olmadığı hakkında önemli bilgiler sağlayabilir. Mevcut hukuki sorunla ilgili bir Rorschach değişkeni olup olmadığı gözden geçirildikten ve Rorschach değişkenlerinin sorunla doğrudan ilişkili olduğu kanaatine varıldıktan sonra, hedef adli popülasyon üzerinde norm ve yapı geçerlik araştırmalarının varlığı da incelenmelidir. Üçüncü olarak Rorschach değişkenlerinin hukuki sorunla doğrudan ilgili olmadığı durumlarda ise ilgili kişilik özellikleri ve davranış eğilimleri hakkında bilgilenmek için yeterli geçerliğe sahip RBS değişkenlerinin varlığı sor-

gulanmalıdır. Örneğin ebeveynin öfke kontrolünde zorluk yaşadığı iddia edilen bir velayet davasında duygu düzenleme, öfke ve saldırganlık içeren RBS değişkenleri ve bunların zaman içindeki değişimi dikkate alınmalıdır.¹⁶ Sonuç olarak, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi kişinin duygusal ve psikolojik zorluklarını diğer yöntemlerden daha fazla ortaya çıkarabilen bir ölçme aracıdır.⁴⁵ Khadivi ve Evans'a göre Rorschach yardımcı veriler ve diğer değerlendirme yöntemleri ile desteklenebilen bir hipotez oluşturma aracı olarak kullanılmalı ve geçmişinde psikolojik sorunları olan bireylerin adli psikolojik değerlendirmesinde dikkatli olunmalıdır.⁴⁶

Adli psikolojik uygulamalarda, kişilik süreçlerinin gözlemlenmesini ve ölçülmesini sağlamak için bilinçaltı ve bilinç dışı süreçleri ortaya çıkarma kapasitesi önemli ölçüde Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'ni değerli kılmakta ve elde edilen sonuçların klinik geçerliği hakkında bilgiler ortaya çıkarmaktadır. Ne yazık ki sık olarak Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi projektiv veya öznel bir tanı testi olarak kötüye de kullanılmaktadır. Bu tür öznel kullanımlar, karar vermeye çalışan klinisyenlerin yararlanabileceği Rorschach uygulamalarının kapsamını sınırlandırmaktadır. Çoğunlukla karmaşık bireysel eğilimleri ortaya çıkarmak için adli psikolojik değerlendirme istenir; bu tür değerlendirmelerde adli tıp hastasının kişisel özgürlüğü halkın güvenliği ve çıkarı ile karşı karşıya kalabilir. Bu nedenle, aracın çeşitli kullanımları ile ilgili ek araştırmalar gerekli olsa da Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi kullanımını gölgeleyen "sözde tartışma" yerine klinik uygulamalara odaklanılmalıdır.³⁴ "Rorschach protokolündeki bir yansıma tepkisi narsisistik kişilik bozukluğunu gösterir" örneğinde olduğu gibi bazı eleştiriler test değişkenlerinin ve ölçümlerinin yorumlanmasını ve uygulanmasını somut ve basit bir şekilde ele almaktadır. Klinik bir hipotez oluşturma, test etme ve karar verme için bu tür aşırı basitleştirilmiş yorumlamalar klinik olarak uygun, temsili, ilgili veya anlamlı değildir.⁴⁷ Benzer şekilde, birçok eleştirmen tarafından yürütülen görgül incelemeler sınırlı sayıda araştırmaya dayanıp bütünlük ve kapsamlı bir anlayıştan yoksun olabilmektedir. Çıkarılan sonuçlar, çelişkili araştırmalarla desteklenmiş ve gelecekteki değerlendirme uygulamaları için olumsuz öneriler sunabilmektedir. Buna karşılık, bu

eleştirilere yönelik birkaç çalışma sorumlu psikolojik değerlendirme süreci ve görgül alanyazının kapsamlı incelenmesi bağlamında Rorschach'ın adli yararı tartışılmıştır.⁴⁸

Sonuç olarak, adli psikologlar adli psikolojik değerlendirmede gerekli gelişimsel, klinik ve bağlamsal değişkenleri değerlendirmek için öz bildirim ölçekleri, klinik ve yapılandırılmış görüşmeler ve yardımcı diğer yöntemlerle birlikte Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin gerekli olduğu gerçeğinin farkındadır.⁴⁹ Bununla birlikte, yöntemine göre uygulandığında, puanlandığında ve yorumlandığında Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi uygulayıcının donanımına katkıda bulunan önemli bir psikolojik ölçme aracıdır. Yakın zamanda Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'ne yönelik eleştirilerin yeniden ortaya çıkmasına rağmen yapılan araştırmalar, Rorschach'ın klinik ve adli tıp çalışmalarında yaygın olarak kullanılmaya devam edeceğini göstermektedir.¹⁶

Bu derlemede, yurt dışındaki adli psikolojik uygulamalarda Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin kullanımına yönelik alanyazın gözden geçirilmiştir. Ülkemizde bu konudaki çalışmalar oldukça sınırlıdır. İşbakan, cana ve mala yönelik suç işlemiş bireylerin kişilik özelliklerini Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi kullanarak karşılaştırmış ve bazı kişilik özellikleri dışında cana ve mala yönelik suç işlemiş bireyler arasındaki farkı betimleyecek kesin ve belirleyici unsurlara ulaşamamıştır.⁵⁰ Duman, hakkında denetimli serbestlik kararı verilmiş olan uyuşturucu madde kullanan hükümlülerde psikosomatik düşünce biçimini Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi ile incelemiş ve madde kullanan grup ile kontrol grubu arasında anlamlı farklar elde etmiştir.⁵¹ Duman ve Oral, esrar kullananlar ve kontrol grubu arasında duygulanım, bilişsel süreçler ve sosyal uyum düzeyleri arasında bir farklılaşma olup olmadığını değerlendirmek amacıyla Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'ni kullanmıştır.⁵² Yapılan değerlendirmeler sonucunda 2 grup arasında yanıt sayısı, duygulanım süreçleri ve sosyal uyum düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Türkiye'de adli psikolojik değerlendirmelerde, Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi kullanımı ile ilgili kısıtlı alanyazının gözden geçirilmesi testin genellikle madde bağımlılığı ile ilgili çalışmalarda kullanıldığına dik-

kat çekmiştir. Ülkemizde ileride adli psikoloji ve suç alanında da Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi çalışmalarının yapılması ile Rorschach Mürekkep Lekeleri Testi'nin adli psikolojik uygulamalarına yönelik kültürümüze özgü değerlendirme yapma imkânı doğabilecektir.

Finansal Kaynak

*Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğru-
dan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet,
gerek ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi*

*bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma
ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya
manevi herhangi bir destek alınmamıştır.*

Çıkar Çatışması

*Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin
çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üye-
liği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir
firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.*

Yazar Katkıları

Bu çalışma hazırlanırken tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Duman N. Adli psikolojinin tarihine kısa bir bakış [A brief overview of the history of forensic psychology]. Muhakeme Derg. 2020; 3(1):29-36. [Crossref]
- Goldstein AM. Overview of forensic psychology. Handbook of Psychology. 2003. [Crossref]
- Durak M. Adli süreçlerde psikolojik değerlendirme. Şenol Durak E, Durak M, editörler. Adli Psikolojide Gözlem-Görüşme ve Psikolojik Değerlendirme. 1. Baskı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.; 2017. p.99-122. [Link]
- Lally SJ. What tests are acceptable for use in forensic evaluations? A survey of experts. Prof Psychol Res Pr. 2003;34(5):491-8. [Crossref]
- Douglas KS, Otto RK, Desmarais SL, Borum R. Clinical forensic psychology. Handbook of Psychology. Vol 2. 2nd ed. 2012. [Crossref]
- Resmî Gazete (12.10. 2004, No: 5237) sayılı Türk Ceza Kanunu; 2004. [Link]
- Bow JN, Gould JW, Flens JR, Greenhut D. Testing in child custody evaluations-selection, usage, and daubert admissibility: a survey of psychologists. J Forensic Psychol Pract. 2006;6(2):17-38. [Crossref]
- Heilbrun K. The role of psychological testing in forensic assessment. Law Hum Behav. 1992;16(3):257-72. [Crossref]
- Medoff D. The scientific basis of psychological testing: Considerations following Daubert, Kumho, and Joiner. Fam Court Rev. 2003; 41(2):199-213. [Crossref]
- Grisso T. Evaluating competencies: Forensic assessments and instruments. Vol. 16. 2nd ed. Boston MA: Springer Science & Business Media.; 2006. [Link]
- Heilbrun K, Rogers R, Otto RK. Forensic assessment. Ogloff JRP. Taking Psychology and Law Into the Twenty-First Century. Springer, Boston, MA.; 2004. p.119-46. [Link]
- Piotrowski C. Forensic psychological testing as a function of affiliation and organizational setting. Organization Development J. 2007; 25(1):94-8. [Link]
- Archer RP, Buffington-Vollum JK, Stredny RV, Handel RW. A survey of psychological test use patterns among forensic psychologists. J Pers Assess. 2006;87(1):84-94. [Crossref] [PubMed]
- Toeplitz Z. Projective techniques in forensic practice: The Thematic Apperception Test (TAT). Problems of Forensic Sciences. 2013; 94:535-49. [Link]
- Huprich SK. Rorschach Assessment of the Personality Disorders. 1st ed. London: Routledge.; 2006. [Link]
- Gacono CB, Evans III FB, Viglione DJ. The Rorschach in forensic practice. J Forensic Psychol Pract. 2002;2(3):33-53. [Crossref]
- Weizmann-Henelius G, Kivilinna E, Eronen M. The utility of Rorschach in forensic psychiatric evaluations-A case study. Nordic Psychology. 2010;62(3):36-49. [Crossref]
- Garb HN, Wood JM, Lilienfeld SO, Nezworski MT. Roots of the Rorschach controversy. Clin Psychol Rev. 2005;25(1):97-118. [PubMed]
- McCann JT. Defending the Rorschach in court: An analysis of admissibility using legal and professional standards. J Pers Assess. 1998;70(1):125-44. [Crossref]
- Tunaboğlu-İkiz T. Rorschach Testinin Psikanalitik Yorumu-I. 1. Baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.; 2007.
- Meloy JR. Rorschach testimony. The J of Psychiatry & Law. 1991;19(3-4):221-35. [Crossref]
- Piotrowski C. The Rorschach in contemporary forensic psychology. Psychol Rep. 1996;78(2): 458. [Crossref] [PubMed]
- Exner JE. The Rorschach: A comprehensive system. Vol. 1. 4th ed. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.; 2003. [Link]
- Viglione DJ, Perry W, Meyer G. Refinements in the Rorschach Ego Impairment Index incorporating the human representational variable. J Pers Assess. 2003;81(2):149-56. Erratum in: J Pers Assess. 2007;89(2):209. [Crossref] [PubMed]
- Weiner IB. The Rorschach Inkblot Method (RIM) is not a test: implications for theory and practice. J Pers Assess. 1994;62(3):498-504. [Crossref] [PubMed]
- Weiner IB, Exner JE Jr, Sciarra A. Is the Rorschach welcome in the courtroom? J Pers Assess. 1996;67(2):422-4. [Crossref] [PubMed]
- Heilbrun K, Marczyk GR, DeMatteo D, Zillmer EA, Harris J, Jennings T. Principles of forensic mental health assessment: implications for neuropsychological assessment in forensic contexts. Assessment. 2003;10(4):329-43. [Crossref] [PubMed]
- Zillmer EA. Introduction to a special issue on psychological and neuropsychological assessment in the forensic setting: Art or science? Assess. 2003;10(4):318-20. [Crossref]
- Meyer GJ. Assessing reliability: Critical corrections for a critical examination of the Rorschach Comprehensive System. Psychol Assess. 1997;9(4):480-9. [Crossref]
- Meyer GJ, Hilsenroth MJ, Baxter D, Exner JE Jr, Fowler JC, Piers CC, et al. An examination of interrater reliability for scoring the Rorschach Comprehensive System in eight data sets. J Pers Assess. 2002;78(2):219-74. [Crossref] [PubMed]
- Viglione DJ, Hilsenroth MJ. The Rorschach: facts, fictions, and future. Psychol Assess. 2001;13(4):452-71. [Crossref] [PubMed]
- Hiller JB, Rosenthal R, Bornstein RF, Berry DT, Brunell-Neuleib S. A comparative meta-analysis of Rorschach and MMPI validity. Psychol Assess. 1999;11(3):278-296. [Crossref] [PubMed] [PMC]

33. Meyer GJ, Finn SE, Eyde LD, Kay GG, Moreland KL, Dies RR, et al. Psychological testing and psychological assessment. A review of evidence and issues. *Am Psychol.* 2001;56(2):128-65. [Crossref] [PubMed]
34. Jumes MT, Oropeza PP, Gray BT, Gacono CB. Use of the Rorschach in forensic settings for treatment planning and monitoring. *Int J Offender Ther Comp Criminol.* 2002;46(3):294-307. [Crossref] [PubMed]
35. Weiner IB. Making Rorschach interpretation as good as it can be. *J Pers Assess.* 2000;74(2):164-74. [PubMed]
36. Weiner IB. Using the Rorschach properly in practice and research. *J Clin Psychol.* 2000;56(3):435-8; discussion 441-8. [Crossref] [PubMed]
37. Köroğlu E. DSM-5 Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı. 5. Baskı. Ankara: HYB.; 2013. [Link]
38. Exner JE. The Rorschach: A Comprehensive System, Vol. 1: Basic Foundations. Vol. 1. 3rd ed. New York: John Wiley.;1993.
39. Weiner IB. Some observations on the validity of the Rorschach Inkblot Method. *Psychol Assess.* 1996;8(2):206-13. [Crossref]
40. Meyer GJ, Mihura JL, Smith BL. The interclinician reliability of Rorschach interpretation in four data sets. *J Pers Assess.* 2005;84(3):296-314. [Crossref] [PubMed]
41. Ganellen RJ, Wasyliv OE, Haywood TW, Grossman LS. Can psychosis be malingered on the Rorschach? An empirical study. *J Pers Assess.* 1996;66(1):65-80. [Crossref] [PubMed]
42. Grossman LS, Wasyliv OE, Benn AF, Gyorkoe KL. Can sex offenders who minimize on the MMPI conceal psychopathology on the Rorschach? *J Pers Assess.* 2002;78(3):484-501. [Crossref] [PubMed]
43. Young MH, Justice JV, Edberg P. Sexual offenders in prison psychiatric treatment: a biopsychosocial description. *Int J Offender Ther Comp Criminol.* 2010;54(1):92-112. [Crossref] [PubMed]
44. Wood JM, Lilienfeld SO, Nezworski MT, Garb HN, Allen KH, Wildermuth JL. Validity of Rorschach Inkblot scores for discriminating psychopaths from non-psychopaths in forensic populations: a meta-analysis. *Psychol Assess.* 2010;22(2):336-49. [Crossref] [PubMed]
45. Finn SE. Implications of recent research in neurobiology for psychological assessment. *J Pers Assess.* 2012;94(5):440-9. [Crossref] [PubMed]
46. Khadivi A, Evans FB. The brave new world of forensic Rorschach assessment: Comments on the Rorschach special section. *Psychol Inj Law.* 2012;5(2):145-9. [Crossref]
47. Westen D, Weinberger J. When clinical description becomes statistical prediction. *Am Psychol.* 2004;59(7):595-613. [Crossref] [PubMed]
48. Hilsenroth MJ, Stricker G. A consideration of challenges to psychological assessment instruments used in forensic settings: Rorschach as exemplar. *J Pers Assess.* 2004;83(2):141-52. [Crossref] [PubMed]
49. Preston J, Liebert DS. Defending the Rorschach in forensic cases. *Am J Forensic Psychol.* 1990;8(1):59-67. [Link]
50. İşbakan ZH. Cana yönelik ve mala yönelik suç işlemiş bireylerin kişilik özelliklerinin karşılaştırılması [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: Maltepe Üniversitesi; 2011. [Erişim tarihi: 22.02.2021] Erişim linki: [Link]
51. Duman N. Hakkında denetimli serbestlik tedbiri verilmiş olan uyuşturucu madde kullanan hükümlülerde psikosomatik düşünce biçiminin Rorschach testi ile incelenmesi [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi; 2009. [Erişim tarihi: 19.02.2021] [Link]
52. Duman N, Oral G. Esrar kullananlarda psikosomatik düşünce biçiminin Rorschach testi ile incelenmesi [Investigating psychosomatic thinking in cannabis users employing Rorschach test]. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Derg.* 2018;19(43):1-13. [Link]